

Szerk. az olvasóhoz

Immár második éve, hogy behajítottak bennünket a „kizökkenett idő” korába. Mind Glóbusunk kozmikus, mind annak ember (Homo sapiens) nevű teremtményéhez (fejlődési fokához) kötődő, csupán néhány ezeréves történelme idejében oly markánsan érezhető ez a (meg)zakkanás. E két idő most végzetes hatással csapott össze egymással, s ezért – egyre inkább úgy tűnik – lehetetlenné teszik, hogy akik arra születtek (én/mi) – „ó kárhozat” –, „helyretolhassuk” azt.

A hamleti funkciót normális vagy inkább szerencsésebb csillagzatú időkben a kultúra teremtő ereje, katarzisa töltötte be. Azonban napjainkban – történelmünk során oly különös újdonságként – a természet fellazadásának idejét szemlélhetjük az őt kiszigerelő emberi faj ellen, rátámaszkodva fejlődése legfelsőbb foka, *so called* civilizációja által létrehozott globális eszközeire és struktúráira. Mi másként értelmezhetnénk az Északitól és Déli-sarkig diadalmaskodó Covidnak nemcsak a pusztítását, hanem a lakott Földet lefedő kiterjedését, valamint belobbanása szédítő sebességét.

A mostani nyarunkon golyóbisunk klímája is csatlakozott a mutálódva előretörő vírusok hadoszlopához. A célpont-emberiség pedig úgy válaszolt a létezését veszélyeztető roppant fenyegetésre – globális összefogás helyett –, hogy a felháborodott természettel versengve robbantott ki mutálódó-eszkalálódó globális háborút (ama harmadikat) – ha elpusztítottunk, járuljunk hozzá magunk is alapon.

Vitathatatlanul kivételes korszak szemtanúi lehetünk, amelynek *leitmotivója* a kizökkenés-zuhanás mozzanata. Noha a nagy apokaliptikusok máglyái – a Római Birodalom széthullása, majd az első és második világháború (ez egy s azon folyamat, kisebb, revansra készülők szünettel) – elhamvadása után, darab időre úgy tűnt: az emberiség, ha nem is váltattott meg ama legnemesebb vízióiban élő, el nem jött Messiás által, de tanult valamiscskét a gyilkos kataklizmáiból, s ezért gyilkos hajlamai energiáit inkább késznek mutatkozott átalakítani és feloldani gazdagodó kultúrájába és életnívójába. Azaz, ahogy Kertész Imrénk hirdette – szabadon idézve – nincs más lehetőségünk, mint Auschwitz tapasztalatát kultúrává transzponálni.

Azonban a hitlertelenített Berlin romjain indult s még a várost és világot kettéosztó falait is lebontani képes reménytelen korszak most – úgy tűnik – végérvényesen véget ért.

Ebben a nagy kizökkenésben keressük a magunk azonosságát immár két éve. Vajon nem diszszonáns-e zsinagógavitrázsok (áll az összeállítás egy ideje, a szerzőik nagy bosszúságára), egy-egy írónk vagy költőnk motívumrendszerébe elmélyed-

(Folytatás a 2. oldalon.)

TARTALOMJEGYZÉK TABLE OF CONTENTS

- 6** Györe Balázs versei
Balázs Györe: Poems
- 8** Radics Viktória: A fiatal Kertész (tanulmány) Kertész Imre egyenlőre csak németül megjelent korai munkanaplójáról (esszé) Viktória Radics: "The Young Kertész". Study essay on Imre Kertész's early work diary, published for now only in German
- 16** Madácsi-Laube Katalin: A Kertész Imre-hagyaték sors(talanság)a. Kőbányai János interjúja Katalin Madácsi-Laube: "The Fatelessness of Imre Kertész's Bequest" János Kőbányai's Interview
- 27** Kertész Imre: Az első nekifutás a Sorstalanságnak (dokumentum). Madácsi Laube Katalin eligazító jegyzetével Imre Kertész: "The First Experimental Version Towards *Fatelessness*". (Document)
- 32** Huszár Ágnes: Magyar irodalom – Berlinből nézve (ismertetés) Thomas Sparr könyvéről és egy Kertész Imréről szóló antológiáról Ágnes Huszár: "Hungarian Literature Seen from Berlin" (Review) On Thomas Sparr's book and on an anthology on Imre Kertész
- 39** Kertész Imre: Miért Berlin? (esszé) (a 2006-os publikációnk utánközlése) Imre Kertész: "Why Berlin". (Essay) (The republication of our 2006 article)
- 42** Antiszemitizmus-vita Németországban. Weiss János összeállítása "Debates on Antisemitism in Germany" (Compiled by János Weiss)
- 54** Dalos György: Kelet-Nyugat-Berlin és a fal. Hatvanas–hetvenes évek (önéletrajzi esszé) György Dalos: "East-West Berlin and the Wall" Autobiographical essay about the sixties and seventies
- 61** Natalie Diaz versei
Poems by Natalie Diaz
- 66** Heller Ágnes: „A szabadság számomra a legfőbb érték”. Malte Dreyer interjúja Ágnes Heller: "For Me Freedom is the Highest Value." Interview with Malte Dreyer
- 74** Konrád Miklós: Átbillenés. A zsidó társadalom a modernizálódás és az akkulturáció útján (1850–1867) (tanulmány) Miklos Konrad: "Switching Cultures: Jewish Society on the Way to Modernization and Acculturation (1850–1867)" (Study)
- 86** Rockenbauer Zoltán: Szittyá Emil. Avantgárd és identitásválság (tanulmány) Zoltán Rockenbauer: "Emil Szittyá. Avant-garde and Identity Crisis" (Study)
- 101** Radics Viktória: Érzékeny emlékművek. Bevezető Ivan Ivanji újvidéki razziairól szóló emlékezéséhez Viktória Radics: "Delicate Issues of Memorials" Introduction to Ivan Ivanji's Recollection of the Razzia in Újvidék
- 105** Nagy László Bálint: A „magyar Schopenhauer”: Ádám Ferenc A magyar filozófia hiányzó láncszeme Szomor Dezső: *A tudások* című regényében (tanulmány) Bálint Nagy László: "The Hungarian Schopenhauer": Ferenc Ádám, The missing Link of Hungarian Philosophy in Dezs? Szomor's Novel *A Tudások* (Study)
- 119** Péntek Orsolya: Olvasónapló (Havas Juli, Moesko Péter, Marton-Ady Edina és Nadas Péter új könyveiről) Orsolya Péntek: Reader's Diary (Juli Havas, Péter Moesko, Edina Marton-Ady, and on Péter Nadas's New Book)
- 126** Figyelő
Observer

(Folytatás az 1. oldalról.)

ni, miközben maga a világ, s nem a „kis ország” szárad termékteleenné ama „lángok ölelésében”?

Miről szóljon, rögzítsen jelen idejéről – a kizökkenés mozzanatáról – a kultúra nyomhordozó *annaleve*, a folyóirat? Hová vessük „vigyázó szemünket”, miről tudósítsunk, ami megérzékíti a múlt és jövő keskeny mezsgyéjét, amin átegyensúlyozásra ítéltünk?

A világunkról hiteles képet kinyerni kívánó kíváncsiság és tapasztalat az ukrán frontokra irányítana az ott fellelhető mintákat értékelendő, hogy abból vizionáljunk prognózist szellemi laboratóriumainkban. (A magyar zsidó kultúra nagy ikerprófétái, Radnóti Miklós és Ámos Imre példái nyomán, akinek módjuk lett volna kikerülni az apokalipszis élményét, de hiteltelennek érezték volna, ha művészetükben nem a saját korukra legjellemzőbb valóságot igyekeznek megismerni, és arról tanúvallomást – evangéliumot – rögzíteni.) S nem különben folyóiratunk ügye is ezt diktálná. Hiszen a most háború dúlta vidék volt a mai Izrael igazi kibocsátó bölcsője. Az új honfoglalás, s ideológiája, a cionizmus ugyan magyar-zsidó találmány, de az a szenvedéstömeg, amely kiváltotta mind a modern héber kultúra újra kibontakozását, mind a tömeges *aliját*, azokból a lengyel–ukrán–orosz viszonyokból, s tágabb kontextusokban, Európa végzetes megosztottságából fakadt, amelyeknek soha ki nem alvadt vulkánja most ismét kontinensünket fenyegető tüzzé látzott.

Megadattott, hogy a jelenlegi háború előjátékának számító ostromlott Szarajevó krónikáját rögzítsük a *Múlt és Jövő* tekerceiben. (*Múlt és Jövő*, 1995/1–2; *Szarajevói jelentés*, 1996; *Balkáni krónika*, 2013). Kivételes szerencse egy tanúskodó életben, ha egy, a világ sorsát megfordító pillanat megfigyelése és rögzítése adatik meg a számára. Egy újabb hasonló jelenséget megragadó igyekezet rutinná alacsonyítaná az egyszeri megfigyelés-rögzítés kivételes alkalmát és felelősségét.

Ezért tűnt jó ötletnek inkább elzarándokolni a korábbi világéges kihült vulkánhamuján keletkezett szigetre („múzeumszigetre”), az apokalipsziséből feltápáskodó-kivirágzó, s ezért hitleri múltja antitéziseként magát újrafoglalmozó Berlinbe – amikor a közeledő újvilágvég hatására már oltogatni kezdi a közvilágítását. (Vajon jövőre az európai viszonyok megengedik-e ezt az oly vigasztaló látogatást?)

Megmártózni – utoljára? – a sokféle emberi világok, és fajták (*s nem fajok*) békésen virágzó egymás mellett élésében, az egykor falakkal elválasztott Nyugat- és Kelet-Berlinben – Atlantisz-lesüllyedése kezdete pillanataiban. Ugyanis a mikrouniverzum, amely a Führer-bunker, a Reichstag szintén lesüllyedt korallzátonyaiból nőtt ki, antitézise mindannak, amire most a világ készül.

A „sorsalanságából” sorsát visszanyerni törekvő város emlékmű maga is. Ugyanis majd minden szeglete az emlékezésből rekonstruálná újra magát. A sok német hercegségből és más feudumokból – noha behozhatatlan elkésettéggel – egységes, nagy Németországgá fejlődés rekvizitumai-

val, majd a rettenetes emlékü Reichstaggal, amely mellett az új, ultramodern Német Parlament esténként népes közönség előtt meséli el képekben és angol feliratozással a 20. századi apokalipszishez vezető 20. századot. Igaz, a zsidó szó nem hangzik el benne. (Ahogy a jemeni származású, izraeli feleség ezt oly értetlenkedve megjegyezte – mert emelkedett katarzisa ezen a hiányon bosszankodva megcsorbult.) Azonban kicsit távolabb a látogatóközpontoktól ott áll a Zsidó Múzeum, ami a legnagyobb, az askenáz törzsnek is televényt adó zsidóság történelmét megismerendő teljesen használhatatlan, mert elnyomja a gesztus, a lelkiismeret-furdalás mementó-igyekezete. (Szerencsénkre egy Moses Mendelsshonról szóló időszak kiállítás enyhített ezen a hiányon.) S maga a Holokauszt-emlékmű, amely annyi vita után igyekszik kitörölhetetlen nyomot hagyni a „kollektív emlékezetben”, amely ugyan kollektív európai gaztett, de mégis a német jelzőhöz kötődik, míg erre emlékeznek. S lehet, itt, Európában egyedül legálisan (ez elképzelhető lenne Budapesten? noha ugyanezek a lövegtornyos járgányok a fővárosunkon keresztül haladtak át Berlinig) vörös csillaggal ékített, Sztálin vezényelte szovjet tankok is emlékeztetnek arra, hogy kik és milyen áron – és milyen, most felborult világpolitikai konstellációk eredményeként – végezték el a náciítánítás munkájának dandárját, elindítva vele egy humánusabb kibontakozás reményét. S most szintén – tudatalatti reváns? – ugyanezen tankok modernebb szériái ellen foglal állást a város a maga sárga-kék ukrán színekbe öltözöttségével, ugyanis teljesen áthatja – egy ilyen plakát volt az első, amivel szembesültünk ahogy leszálltam a Hauptbahnhof lépcsőjén a hálókocsiperonról – az ukránokkal való szolidaritás.

S hol vagyunk ebben a történetben mi, magyar zsidók? Hiszen ez – és nem más – az ügyünk. (S mint Móríckának – „Judeomán Móríckának” [Vári György, *Magyar Narancs*, 2007. január 18.] – mindenről ez jut az eszünkbe, s talán ehhez a sors(talanság)hoz is értünk-érzünk a legjobban.

Kertész Imre „Miért Berlin?” választása – megtestesíti ezt az eredetviszonyt. Hiszen csak a holokauszt után – oly ritkásan született – magyar zsidó nemzedék nem tudott németül. Addig, tartoztak bármelyik vallási tömbjébe, társadalmi rétegébe, kivétel nélkül beszéltek – leveleztek, olvastak – ezen a nyelven. Kertész Imre és most nyomában vagy mellette más zsidók, és nyomukban az őket befogadó s most holtában is hozzájuk csatlakozott arisztokrata – Esterházy Pál herceg birtokán született a hét zsidó közösség (*kehila sévá*) az újkori magyar zsidóság gyökere –, megkezdték visszaáramlásukat ebbe az ikeranyaölbé.

Meddig tart ez a folyamat? Viszony? Hogyan végződik a hanyatlás jeleit mutató európai színtéren?

Azért nem teljesen felfüggesztve korábbi érdeklődésünk, munkánk fókuszát, erre a jelenségre figyelünk, erről igyekszünk tanúskodni – az egyre fagyosabb közép- és nyugat-európai frontvonalakon.

